

TALABALARNING YOZMA ISHLARI ORQALI TIL KO'NIKMALARINI BAHOLASH

Nematova Gulsanam Abdullayevna

Nizomiy nomidagi O'zMPU

Roman-german tillari kafedrası

Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19708650>

Annotatsiya. Til sinfida o'quvchilarni o'qitish jarayoni xatolarni inobatga olmasdan samarali bo'la olmaydi. Ushbu maqola chet tili o'qituvchilari tomonidan pedagogik faoliyatni tahlil qilish, o'qitish sifatini baholash hamda, eng avvalo, o'quvchilarning til ko'nikmalarini aniqlashda qo'llaniladigan baholash strategiyalarining ahamiyatini yoritishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: Baholash strategiyalari, til ko'nikmalari, pedagogik baholash, akademik savodxonlik, kommunikativ kompetensiya, didaktik yondashuv, metodologiya, til o'rganish samaradorligi

Abstract. In the language classroom, the teaching process cannot be effective without taking errors into account. This article aims to highlight the importance of assessment strategies used by foreign language teachers to analyze their pedagogical practice, evaluate the quality of teaching, and, above all, assess students' language skills.

Keywords: Assessment strategies, language skills, pedagogical assessment, academic literacy, communicative competence, didactic approach, methodology, language learning effectiveness.

KIRISH

Chet tillarini o'qitish va o'rganish sohasida, butun dunyo bo'ylab o'quvchilarning til o'zlashtirishdagi past natijalari haqida uzoq vaqtdan beri ogohlantirib kelayotgan akademik va pedagoglarning kuzatuvlari umidsizlik uyg'otdi.

Darhaqiqat, mutaxassislar baholash strategiyalari bo'yicha olib borilgan ko'plab tadqiqotlari orqali, chet tiliga oid nazariy bilimlar bilan bir qatorda amaliy jihatlariga ham e'tibor qaratish o'qitish sifatini yaxshilashi mumkinligini ko'rsatganlar.

Hozirgi kunda universitetlarda o'qituvchi pedagoglar tomonidan talabalarning til ko'nikmalarini baholashni osonlashtiradigan turli vosita va texnikalarga ega. Shuning uchun, asosiy ishtirokchi sifatida chet tili o'qituvchisi bu masalani chuqur o'ylab ko'rishi lozim, chunki baholash jarayonida qo'llaniladigan barcha yondashuvlar o'quvchilardan o'z ustida ishlashni va tilni puxta egallash uchun shaxsiy mehnat qilishni talab qiladi.

Muammoning bayoni va metodologiyasi

Ushbu maqolaning maqsadi chet tillarini o'qitish va o'rganish jarayonida ko'nikmalarni baholashning ahamiyatini ko'rsatishdan iborat.

Til sinfida barcha talabalarning ishlari o'qituvchi tomonidan baholanishi kutiladi va bu, asosan, taqdim etilgan ma'lumotlarning samaradorligini tekshirish hamda o'lchash uchun amalga oshiriladi. Ushbu muammoni hal etish maqsadida quyidagi tadqiqot savoli shakllantirildi: baholash strategiyalari qanday qilib chet tilini o'rganishga olib keladi?

Mazkur maqolada ikkinchi kurs talabalari tomonidan bajarilgan ishlarni baholash maqsadlari tahlil qilinadi. Ushbu ilmiy tadqiqot ko'rsatmalarga mos mazmuni yoritib bergan holda, talabalarning yozma ishlariga asoslanadi.

1. Baholash nima?

Jean Pierrening so'zlariga ko'ra, baholash fransuz tilini ikkinchi chet til sifatida o'qitishda muhim rol o'ynaydi. Barcha xorijiy tillarni o'rganish baholashni talab qiladi, ammo u qanday maqsadga xizmat qiladi? Fransuz tilini chet tili sifatida o'qitish (FLE) sinfida baholash zarur va bir nechta muhim vazifalarni bajaradi. Bu vazifalar o'quv natijalarini tekshirish, bilim va o'quv maqsadi o'rtasidagi tafovutni o'lchash va shuningdek, o'qitish samaradorligini kuzatishga qaratilgan. "Baholash" tushunchasining bu izohi uning boshqa bir tushuncha: "savodxonlik" bilan yaqin aloqasini aniq ko'rsatadi. Savodxonlik o'qituvchi o'z baholashini asoslaydigan obyektini anglatadi. Shu nuqtai nazardan, savodxonlik "shaxsiy maqsadlarga erishish va bilim, ko'nikmalarini kengaytirish uchun kundalik hayotda, uyda, ishda va jamiyatda yozma ma'lumotlarni tushunish va ulardan foydalanish qobiliyatini" anglatadi.

Savodxonlik, boshqacha qilib aytganda, insonning matnni o'qish va tushunish qobiliyatidir, bu ularga jamiyatda faoliyat yuritish uchun yozma ma'lumotlarni yetarli darajada o'zlashtirish imkonini beradi. Akademik savodxonlik o'quvchilarga jamiyatda rivojlanishga imkon beradigan asoslarni singdirish uchun o'rgatiladigan barcha asosiy ko'nikmalarni o'z ichiga oladi.

Chet tili sinfida baholash jarayoni ushbu faoliyat uchun mas'ul bo'lgan asosiy shaxs - o'qituvchi tomonidan amalga oshirilgan ekan, o'qituvchining bajarishi lozim bo'lgan vazifalar xilma-xildir. Bu vazifalar o'quvchilarni rivojlanishga undash va o'rganilayotgan chet tilini mukammal egallashlariga yordam berishga qaratilgan. Quyida biz o'qituvchining eng muhim ikki vazifasini tushuntiramiz.

Pedagogik vazifalarga kelsak, sinfda ishonch muhitini yaratish juda muhimdir. O'qituvchi o'quvchini ruhlantirishi va unga ishonch berishi kerak. Aslida, uning vazifasi o'quvchini o'z qiyinchiliklariga e'tiborli bo'lishga o'rgatishdir, lekin bu qiyinchiliklarni o'quvchini qo'rqitadigan yoki asabiylashtiradigan qat'iy to'siqlarga aylantirmaslik lozim - bu holat o'quvchining o'qituvchi oldida yoki sinfdoshlari oldida o'zini noqulay his qilishiga olib kelishi mumkin.

Talabaning rivojlanishi uchun u o'qituvchisi tomonidan qo'llab-quvvatlanayotganini his qilishi kerak: bu ularga xato qilish, urinishga jur'at etish va boshqalar oldida xato qilishga jur'at etishini ta'minlaydi, keyinchalik esa o'zini tuzatib, rivojlanishiga yordam beradi

O'qituvchining mahoratiga kelsak, ular baholash bo'yicha puxta nazariy bilimga, shuningdek, o'quvchilarining xatolarini aniqlash va qayd etish uchun yetarli o'qitish tajribasiga ega bo'lishi kerak.

Shundan so'ng, xatolar ularning muhimlik darajasiga qarab tasniflash lozim, chunki hamma xatoni bir vaqtning o'zida tuzatib bo'lmaydi. Nihoyat, o'qituvchi o'quvchilar darajasiga mos keladigan turli mashqlar orqali xatolarni tuzatadi.

Bu borada avvalo baholashning turlarini ajratib olish lozim, so'ngra chet tillarini o'qitish/o'rganish jarayonida, bu holatda FLE (fransuz tili chet tili sifatida)da qo'llaniladigan metodlar, vositalar va faoliyat turlarini aniqlab olish kerak.

Diagnostik baholash

Bu har qanday o'qitish jarayonining boshida amalga oshiriladi va uning maqsadi o'quvchida avvalm mavjud bo'lgan bilimlar bo'yicha umumiy holatni aniqlashdir, boshqacha aytganda, "oldindan mavjud bilimlar"ni baholashdir. "Diagnostik" deb ataladigan bu baholash turi o'qituvchiga o'quvchilarning darajasi haqida dastlabki tasavvur hosil qilishga, ularning ehtiyojlarini aniqlashga va keyinchalik aniqlangan kamchiliklarni bartaraf etishga yordam beradi

Yakuniy baholash: Ushbu baholash shakli birinchisidan farq qiladi, chunki uning maqsadi o'rganishni umumlashtirishdir. Baholash tizimidan foydalanish o'quvchilarga ball berish imkonini beradi; bu reyting natijada natijalarni tasdiqlashga va ba'zi hollarda bugungi kun talabai bo'lgan sertifikat berishga olib keladi. Fransuz tili bo'yicha DELF/DALF imtihonlari bunga eng mashhur misollardan hisoblanadi.

Formativ baholash: Bu baholash turi o'quv jarayoni davomida amalga oshiriladi va o'quvchini shakllantirish hamda yo'naltirishga xizmat qiladi, nomidan ham anglash mumkinki, formativ baholashning maqsadi o'quvchini yo'naltirish, uning qiyinchiliklariga e'tibor qaratish hamda ularni yengib o'tishga yordam berishdir. Biroq, o'quvchilarning izchilligini ta'minlash uchun shakllantiruvchi baholash faoliyati to'g'ridan-to'g'ri summativ baholash faoliyati bilan bog'liq bo'lishi kerak.

2. Qanday baholash kerak?

O'qituvchi ikkita usuldan foydalangan holda baholaydi, ularning har biri o'zining afzalliklari va kamchiliklariga ega. Baholash turini to'g'ri tanlash o'qituvchi tomonidan belgilangan maqsadlarga hamda o'quvchilarda shakllantirilishi lozim bo'lgan kompetensiyalarga bog'liq

Bir tomondan, yopiq baholash mavjud bo'lib, u ko'p tanlovli savollar (QCM – savollarga bir nechta javob variantlaridan tanlash) shaklida amalga oshiriladi. FLE (fransuz tili chet tili sifatida) didaktikasi sohasida bu usul eng qulay metodlardan biri hisoblanadi, chunki u subyektivlikdan holi, qisqa vaqt ichida oson tekshiriladi.

Biroq, bu usulning kamchiligi ham mavjud: u har doim ham samarali emas va barcha faoliyat turlariga mos kelmaydi. Masalan, og'zaki va yozma tushunish hamda ishlab chiqarish (gapirish va yozish) faoliyatlarini to'liq baholashda har doim ham to'g'ri natija bermaydi

Ikkinchi tomondan, "ochiq baholash" deb ataladigan ikkinchi turdagi baholash o'qituvchining faol ishtirokini talab qiladi. Uning afzalligi shundaki, u tasodif omilini kamaytirgan holda yanada umumiy va keng qamrovli baholashni amalga oshirish imkonini beradi. Biroq, u yopiq baholashga nisbatan ko'proq vaqt talab qiladi va to'liq obyektiv emas, chunki o'qituvchining o'quvchilar ishiga bo'lgan shaxsiy munosabati ham baholashga ta'sir ko'rsatadi. Til sinfida samarali baholash uchun ish uch turdagi faoliyat atrofida tashkil etilishi kerak:

Tushunish faoliyati

Baholash jarayonida til o'qituvchilari tushunish faoliyatidan foydalanadilar, Didaktik olimlar fikricha, bu mashqlar o'qitish jarayonining dastlabki bosqichi hisoblanadi. Bunday faoliyatlar o'quvchilarda audio manbani (ovozlar, intonatsiyalar va hokazo) tinglash ko'nikmasini hamda vizual asosda tana tilini (imo-ishoralar va mimikalarni) tushunish qobiliyatini shakllantirishga qaratilgan.

Audiovizual materiallar orqali bu kompetensiyalarni egallash o'quvchiga turli ma'lumotlar bilan tanishish imkonini beradi: nutqiy harakatlar, og'zaki o'zaro muloqotlar bunga asosiy misol bo'la oladi.

Bunga erishish uchun avvalo umumiy tushunish ustida ish olib borish muhim bo'lib, o'quvchini ishlab chiqarish (nutq yaratish) vaziyatiga qo'yish kerak. Bunda aloqa sharoitining barcha jihatlari aniq belgilab beriladi, so'ngra til o'qituvchisi yana jarayonga aralashib, o'quvchilarga ma'no bo'yicha taxminlar (gipotezalar) tuzishda yordam beradi. Bu gipotezalar keyinchalik yangi tinglash jarayoni orqali tekshiriladi va oxir-oqibat tasdiqlanadi yoki rad etiladi

Kontseptualizatsiya faoliyati

Ushbu faoliyat, kommunikativ yondashuvga amal qilib, nutq harakatlarining shakllarini, masalan, salomlashish, xushmuomalalik formulalari va boshqalarni baholashga qaratilgan.

Ushbu mashg'ulotlarning maqsadi haqiqiy nutq harakatlarini turlarga ajratishdir. Shu maqsadda o'quvchilarning og'zaki ifodalarini aniqlashda bir qator sotsiolingvistik omillar hisobga olinadi. Bundan tashqari, shuni ta'kidlash kerakki, til o'qituvchisining kontseptualizatsiya faoliyatidagi roli shunchaki og'zaki nutqlarni talaffuz qilish va takrorlash emas, balki o'qituvchi va muloqot murabbiyi sifatida harakat qilish, o'quvchilarga yo'l-yo'riq ko'rsatish va ularga navbatma-navbat gapirishga imkon berishdir. Bu o'quvchining chet tilida kommunikativ kompetensiyani egallashdagi mas'uliyatini anglashini kuchaytiradi, chunki ular xato qilishga va ularni mustaqil ravishda tuzatishga undaydigan muhitda bo'lad.

Ifoda etish faoliyati

Ifoda bosqichi eng oxirida amalga oshiriladi; bu bosqichda o'qituvchi o'quvchini simulyatsiyalar va rol o'ynash orqali o'z o'rganishiga mas'uliyat bilan yondashishga undaydi.

Shu nuqtai nazardan, har bir o'qituvchi og'zaki ifoda ko'nikmalarini rivojlantirish asosan kommunikativ samaradorlik bilan bog'liqligini va og'zaki nutqni baholash asosan o'quvchilarning muloqotni o'rnatishdagi muvaffaqiyatiga asoslanganligini ta'kidlashi kerak. Bu shuni anglatadiki, o'qituvchi o'quvchilarning og'zaki nutqini muloqotning ravonligi yoki uning muvaffaqiyatsizligiga qarab baholay oladi. Shunday qilib, o'qituvchi o'quvchilariga yo'l qo'yilgan xatolardan xabardor bo'lishga va natijada o'zini o'zi baholashga yo'naltiradi.

3. Korpus taqdimoti va empirik tadqiqotni o'tkazish

Bizning ilmiy tadqiqotimiz yozma modul mashg'ulotlari davomida ikkinchi kurs talabalari guruhi tomonidan yozma ishlarni baholashga asoslangan. Ikki semestr davomida olib borilgan ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi fransuz tilini chet tili sifatida (FLE) o'qitishda baholashning ahamiyatini namoyish etishdir.

Amaliy baholashni o'tkazish uchun biz talabalarining yozma ishlarini baholash uchun insho kursini tanladik. Dastlab, biz insho kursini tushuntirishga bir nechta mashg'ulotlarni tashkil etdik va talabalar barcha zarur nazariy bilimlarga ega bo'lishlarini ta'minladik. Kurs mazmunini, jumladan, xususiyatlari, tarkibiy qismlari va har bir qismni qanday yozishni ko'rib chiqqandan so'ng, amaliy qo'llanishga o'tish vaqti keldi. Bu o'qituvchilar uchun o'qitish usullarini tekshirishning yagona samarali usuli. Buning uchun biz yopiq savollar shaklidagi to'g'ridan-to'g'ri mashqlardan boshladik. Bu savollar diagnostik baholashni ta'minladi, bu bizga talabalarining tushunish darajasini baholash va keyinchalik ularni guruhlarga ajratish imkonini berdi.

Biroq, yopiq savollar iqtibos, ilmiy savol yoki berilgan mavzu asosida insho yozish kabi yozish ko'nikmalarini baholash uchun yetarli emas. Ushbu ko'nikmani o'zlashtirish murakkabroq mashqlarni talab qiladi. Biz talabalardan ko'rsatmalar va muvaffaqiyat mezonlariga rioya qilgan holda o'z insholarini yozishlarini so'radik. Muvaffaqiyatga erishish uchun talabalar ko'rsatmalarda ko'rsatilgan mezonlarga javob berishlari va shu bilan birga, darsda allaqachon o'rganilgan insho bilan bog'liq bilimlardan foydalanishlari kerak. Insholar talabalarining urinishlari orqali baholandi, biz ularni sinfda tayinladik.

Ko'rsatmalarni tushuntirgandan so'ng, biz talabalarga ishlash uchun yetarli vaqt berdik.

Ular berilgan mavzu bo'yicha mulohaza yuritishdan boshladilar va keyin yozma bosqichga o'tdilar. Ushbu shakllantirish baholashda bitta yozma mashq yetarli emas. Dastlab, biz talabalarga tuzilgan insho berdik va kirish va xulosani yozish ularning ixtiyorida edi. Keyin biz bu yondashuvni o'zgartirib, talabalarni inshoning asosiy qismini tashkil etuvchi argumentlarni ishlab chiqishga undash uchun ham kirish, ham xulosa berdik. Nihoyat, talaba endi yo'naltirilmaydi; bu safar ular ma'lum bir mavzu bo'yicha to'liq insho yozishlari kerak. Ushbu ish ularning tushunchasini tekshirish va bilimlaridagi har qanday bo'shliqlarni aniqlash uchun baholanishi kerak, shunda ularni bartaraf etish mumkin.

4. Baholashning ahamiyati

Ushbu maqolaning maqsadi shundan iboratki, chet tilini o'qitish hech qachon faqat nazariy asoslarni uzatish bilan cheklanmaydi. Ya'ni, o'quvchilarga yodlab olinadigan va qayta aytib beriladigan quruq bilimlarni taqdim etish emas. Aksincha, o'quvchiga nazariy bilimlarni olish imkonini berish bilan birga, uni fikr bildirishga, faol ishtirok etishga va o'z bilimini o'zi shakllantirish jarayonida qatnashishga undash lozim. Bu jarayonda o'qituvchi ham parallel ravishda ishtirok etib, maqsadli auditoriya uchun o'qitish jarayonini baholashni amalga oshiradi.

Shunday qilib, universitet ta'limida amaliy jihatni ustun qo'yish tilni baholash samaradorligining kaliti hisoblanadi, chunki o'qituvchi o'z rolini biroz chetga surib, talabalarni o'z bilimlarini mustaqil tarzda namoyon etishga undaydi. Bu jarayonda talabalar o'z boshlang'ich darajasi, hayotiy tajribasi, kamchiliklari, ijtimoiy-madaniy sharoiti va ehtiyojlarini inobatga olgan holda shaxsiy mahsulot yaratadilar.

Buni yoritish uchun yozma ish (esse) juda yaxshi misol bo'la oladi, chunki bunday topshiriqni faqat nazariy ma'lumotlar yoki internetdagi tayyor manbalar orqali baholab bo'lmaydi.

Aksincha, talabalar oldindan o'rgangan bilimlariga tayanib, mustaqil ravishda matn yaratganda rivojlanadi.

XULOSA

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, chet tilini o'qitish/o'rganish jarayonida baholashning asosiy maqsadlari o'qituvchiga talabalarining ishi dastlabki maqsadlarga mos kelishini aniqlashga imkon berish, talabalarni xatolarini aniqlash zarurligini anglash va ularni bartaraf etish uchun harakat qilishga undash sifatida umumlashtirilishi mumkin.

Ilmiy tadqiqotlarga ko'ra, til o'qitish bo'yicha mutaxassislar o'quvchilar o'rganishda faol ishtirokchilar bo'lishlari kerakligini tasdiqlaydilar, chunki o'qituvchining tayyorlangan dars rejasini kun bo'yi qayta-qayta takrorlayotganini passiv tinglash orqali chet tilini muvozanatli o'rganishga erishib bo'lmaydi.

Tilni mashq qilish va rivojlanish uchun xato qilish juda muhimdir.

Shu nuqtai nazardan, xatolar barcha baholashning asosini tashkil etganligi sababli, til sinfida xatolarning roli juda muhim ahamiyat kasb etadi. Biroq, xatolar hech qachon jazolanmasligi kerakligini ta'kidlash muhimdir; aksincha, ularga ijobiy qarash kerak, chunki ular o'quvchilarning zaif tomonlarini va eng muhimi, ularning ehtiyojlarini tushunishga yordam beradi. Shuning uchun, o'quv jarayonida xatolar zarur, ayniqsa o'qituvchilar talabalarning rivojlanishiga xalaqit berishdan qo'rqib, ularga e'tibor bermaslikka harakat qilganda.

Xatolar haqida gapirganda, o'qituvchilar ularni o'rganish uchun zarur deb bilishlarini ta'kidlash muhimdir.

Xulosa qilib aytganda, baholash hech qachon jazo sifatida qaralmaydi; aksincha, bu o'qituvchilar uchun ajoyib vosita bo'lib, ular o'quvchilarining zaif tomonlarini aniqlash uchun xatolardan foydalanadilar va keyin tegishli yechimlarni taklif qiladilar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Barbot, M.-J (2001)., Les auto-apprentissages, Paris, CLÉ International
2. Bérard, Evelyn (1991). Kommunikativ yondashuv, CLE International, Parij (Fransiya)
3. Boyer Henri (1990), Nouvelle introduction à la didactique du français langue étrangère, CLE International, Paris (France).
4. Nematova G.A (2026/1) Xorijiy tilni o'rganishda til ko'nikmalarining muhim ahamiyati, Pedagogik mahorat ilmiy jurnali, BuxDU
5. Nematova G.A (2026) Tilni o'rganishda bilimlarning baholanishi,
6. [ilmiy tadqiqotlar va yangi olam](#) ,Vol. 5 No. 2
7. Gruca, I. (2005). Fransuz Tilini Chet Tili Va Ikkinchi Til Sifatida Didaktika Kursi. Grenoble nashriyoti.
8. Xudoyberdiyeva Zumrat Xudayberdiyevna. (2026). Boshlang'ich sinf o'quvchilariga nemis tilini o'qitishda innovatsion metodlar. *Ta'limda Raqamli Texnologiyalarni Tadbiq Etishning Zamonaviy Tendensiyalari Va Rivojlanish Omillari*, 53(1), 246-249. <https://journalss.org/index.php/trt/article/view/23198>

Internet manbalari:

9. <https://jenseigneadistance.telug.ca/mod/page/view.php?id=496>, consulté le : 03/10/2024.
10. <https://www.dragnsurvey.com/blog/evaluation-formative-et-evaluation-sommative/>, consulté le : 01/10/2024.